

NEKA PITANJA U VEZI SA ZAKONSKIM REGULISANJEM OBLASTI VEŠTAČENJA U KRIVIČNOM POSTUPKU

U krivičnom postupku oblast veštačenja je veoma kompleksna i sve više aktuelna zbog toga što primena stručnog znanja i umenja u rasvetljenju i rešenju krivične stvari ima sve veći značaj. Naime, sa razvojem nauke i tehnike krivična stvar — *causa criminalis* sve više se osložava zbog toga što se u vršenju krivičnih dela sve više primenjuju savremena naučna i tehnička dostignuća od strane njihovih izvršilaca. Imajući u vidu ovu činjenicu, potpuno je prihvatljiva postavka istaknuta u kriminalistici prema kojoj je nužno da se visokoj tehnici kriminalaca suprotstavi još viša tehnika kriminalista, ako se želi postizanje uspeha kako u preventivnoj tako i u represivnoj borbi protiv kriminaliteta. Konkretnije rečeno, prilikom rasvetljenja i rešenja jedne krivične stvari, sve više se pojavljuju takve sporne činjenice za čije je otkrivanje i uspešno utvrđivanje potrebno posebno stručno znanje iz oblasti nauke, tehnike ili zanata. Kako se primena posebnog stručnog znanja i umenja ostvaruje putem veštačenja, koje sprovode posebna stručna lica — veštaci, to će ubuduće sve više biti potrebno angažovanje ovih stručnih lica radi otkrivanja i utvrđivanja spornih činjenica u krivičnom postupku.

Imajući u vidu ovu okolnost kao i nagli razvoj nauke i tehnike i uporedo sa tim sve veću primenu najnovijih naučnih i tehničkih dostignuća, kako u vršenju krivičnih dela od strane učinilaca istih, tako i prilikom otkrivanja krivičnih dela i pronalaženja njihovih učinilaca, smatramo da će biti nužno da se izvrši izvesna reforma zakonskih propisa iz oblasti veštačenja. Naime, zakonsko regulisanje oblasti veštačenja u sada važećem krivičnoprocesnom zakonodavstvu je naglim razvojem nauke i tehnike u najmanju ruku prevaziđeno, tako da postepeno postaje kočnica za nesmetanu primenu novih naučnih i tehničkih dostignuća u krivičnom postupku. Nužnost određenih izmena i dopuna u zakonskom regulisanju oblasti veštačenja proizilazi i iz činjenice da u ovoj oblasti nije bilo skoro nikakvih promena od donošenja sada važećeg Zakonika o krivičnom postupku koji je donet 1953. godine, u kome Zakoniku ima dosta zakonskih rešenja iz predratnog krivičnoprocesnog zakonodavstva, tj. iz Zakonika o krivično-sudskom postupku od 1929 godine.¹⁾

Pošto je istaknuta opšta potreba za izvesnom reformom krivičnoprocesnog zakonodavstva u oblasti veštačenja, to ćemo se u daljem

¹⁾ Dr Peter Kobe: Izvedenec v kazenskem postopku, *Pravnik*, 1959 g. br. 3—4, str. 81 i dalje.

izlaganju zadržati na nekim konkretnim pitanjima na koja bi u eventualnoj budućoj reformi trebalo obratiti posebnu pažnju i rešiti ih u skladu sa značajem koji sada ima veštačenje, vodeći računa i o tome kakav će značaj primena naučnih i tehničkih dostignuća imati u budućnosti za rasvetljenje i rešenje krivične stvari.

I. Prvo pitanje koje zaslužuje posebnu pažnju odnosi se na samo mesto zakonskog regulisanja oblasti veštačenja u krivičnoprocesnom zakonodavstvu. Naime, u sada važećem Zakoniku o krivičnom postupku, koji, kao što smo napomenuli, nije pretrpeo nikakve izmene i dopune u oblasti veštačenja, problematika veštačenja regulisana je u glavi XVIII koja nosi naslov »Istražne radnje« i to pod nazivom »Uviđaj i veštaci« (tačka 6). Na osnovu ovoga se zaključuje da je oblast veštačenja u odnosu na ostale istražne radnje dokaznog karaktera zakonski regulisana na poslednjem mestu i to zajedno sa uviđajem koji predstavlja posebnu istražnu radnju i relativno samostalno dokazno sredstvo u krivičnom postupku.

Ako se pođe od pretpostavke da je zakonodavac prilikom normiranja pojedinih istražnih radnji dokaznog karaktera pošao od njihove vrednosti, tj. od njihovog doprinosa rasvetljenju i rešenju krivične stvari, u tom slučaju mora se doći do zaključka da je veštačenju kao posebnoj istražnoj radnji organa krivičnog postupka i delatnosti veštaka u krivičnom postupku data najmanja dokazna vrednost za otkrivanje i utvrđivanje spornih činjenica u konkretnoj krivičnoj stvari. Ne isključuje se mogućnost da je zakonodavac imao druge kriterijume i motive prilikom regulisanja pojedinih istražnih radnji, ali smatramo da je najbolje da se u zakonskom regulisanju ove problematike pođe od dokazne vrednosti pojedinih istražnih radnji odnosno dokaznih sredstava u odnosu na krivičnu stvar, tj. njeno rasvetljenje i rešenje, bez obzira što sud utvrđuje vrednost pojedinih dokaza na osnovu slobodnog sudijskog uverenja. Prema tome, smatramo da bi u eventualnoj budućoj reformi krivičnoprocesnog zakonodavstva oblast veštačenja trebalo da bude zakonski normirana tako da među ostalim istražnim radnjama dokaznog karaktera, odnosno ostalim dokaznim sredstvima zauzme ono mesto koje prema stvarnom doprinosu u rasvetljenju i rešenju krivične stvari ova oblast ima de lege lata i koje će imati de lege ferenda.

U vezi sa mestom zakonskog regulisanja oblasti veštačenja mnogo je važnije pitanje samostalnosti regulisanja ove oblasti. Naime, kao što smo videli, u sada važećem ZKP-u oblast veštačenja regulisana je zajedno sa uviđajem. Međutim, kako je uviđaj samostalna istražna radnja i posebno dokazno sredstvo, to je neophodno da isti bude i zakonski samostalno regulisan. Ovo je potrebno i zbog toga što bi na ovaj način ova istražna radnja i dokazno sredstvo bila kompleksnije i detaljnije normirana, imajući u vidu njenu vrednost za rasvetljenje i rešenje krivične stvari.

Mnogo je važnije da oblast veštačenja dobije svoju samostalnost među drugim istražnim radnjama i drugim dokaznim sredstvima. Ovo je potrebno zbog toga što veštačenje kao samostalna istražna radnja i iskaz veštaka kao posebno dokazno sredstvo nema skoro nikave do-

dirne tačke sa uviđajem. Naime, u teoriji krivičnog procesnog prava postoji skoro jedinstven stav o tome da je veštačenje posebna istražna radnja organa krivičnog postupka i posebna delatnost veštaka čiji se rezultat manifestuje u iskazu veštaka kao posebnom izvoru saznanja činjenica u krivičnom postupku.²⁾ Ovaj teoretski stav u pogledu pojma veštačenja i iskaza veštaka potvrđuje se u svakodnevnoj sudskoj praksi, jer se uvek pravi razlika između uviđaja, koja radnja se izvodi od strane samog organa krivičnog postupka i veštačenja koje sprovode posebna stručna lica — veštaci, angažovana od strane organa krivičnog postupka radi otkrivanja i utvrđivanja onih spornih činjenica za čije je otkrivanje i utvrđivanje potrebno posebno stručno znanje ili umenje. Isto tako, postoji velika razlika i u samoj procesnoj formi izvođenja uviđaja i veštačenja.

Imajući u vidu napred iznete činjenice, smatramo da je nužno da zakonodavac, respektujući rezultate krivičnoprocesne teorije i stav sudske prakse, oblast veštačenja posebno reguliše i da na taj način veštačenje kao posebna istražna radnja organa krivičnog postupka i posebna delatnost veštaka dobije svoju relativnu samostalnost među ostalim istražnim radnjama i delatnostima drugih učesnika i subjekata u krivičnom postupku. Naime, samostalno regulisanje oblasti veštačenja doprinelo bi da se sagledaju i bolje reše mnoga sporna pitanja iz ove kompleksne problematike. Tako naprimer, bilo bi moguće da se od strane zakonodavca bliže odrede i preciziraju pojedini osnovni pojmovi iz ove oblasti, kao što su veštačenje, veštak, iskaz veštaka i sl., što bi doprinelo boljem teoretskom sagledavanju ove problematike, a i boljoj praktičnoj primeni rezultata veštačenja.

Na osnovu svega izloženog u pogledu mesta zakonskog regulisanja oblasti veštačenja i potrebi njenog samostalnog regulisanja, pokušaćemo da učinimo konkretan predlog. Naime, smatramo da bi oblast veštačenja trebalo da se reguliše u posebnom odeljku glave XVIII ZKP i to pod naslovom »Iskaz veštaka«, s obzirom da je ovaj pojam osnovni jer se njime najadekvatnije izražava sadržina ove istražne radnje i delatnosti veštaka, a takođe je isti prihvaćen od strane većine teoretičara iz ove oblasti. U pogledu mesta regulisanja među ostalim istražnim radnjama, smatramo da bi oblast veštačenja trebalo da bude normirana posle odeljka o ispitivanju okrivljenog, s obzirom na sve veću važnost iskaza veštaka kao samostalnog izvora saznanja činjenica u krivičnom postupku.

II. U neposrednoj vezi sa mestom i načinom regulisanja oblasti veštačenja nalazi se i pitanje razgraničenja pojma veštaka od pojma specijaliste odnosno stručnjaka i njihovog procesnog položaja u krivičnom postupku. Naime, naš zakonodavac u sada važećem Zakoniku o krivičnom postupku ne pravi nikakvu razliku između mesta i uloge veštaka i njegovog svojstva, od mesta uloge i svojstva specijaliste odnosno stručnjaka u krivičnom postupku. Ovakav stav zakonodavca doprineo je da se i u krivičnoprocesnoj teoriji nije pravila nikakva razlika između ova dva učesnika u krivičnom postupku. Međutim, u poslednje vreme pojavljuju se teoretičari koji u svojim napisima za-

²⁾ Dr Vladimir Bayer: Jugoslovensko krivično procesno pravo, knj. II, Zagreb, 1972, str. 175.

stupaju mišljenje da postoji razlika između veštaka i specijaliste odnosno stručnjaka i da je zbog toga nužno da se njihov procesni položaj bliže i preciznije razgraniči u prvom redu od strane samog zakonodavca.³⁾ No i pored toga, većina naših teoretičara dosada je zastupalo gledište po kome ne postoji skoro nikakva suštinska niti procesna razlika između specijaliste i veštaka u krivičnom postupku.⁴⁾ Na ovakvo stanje u krivičnoprocesnoj teoriji donekle je uticao i sam zakonodavac, koji ne samo što nije predvideo specijalistu kao posebnog učesnika u krivičnom postupku, već je u članu 222 st. 2 ZKP predvideo da se uviđaj može obaviti uz sudelovanje veštaka.

No i pored toga, smatramo da i ovo pitanje mora biti preciznije regulisano, s obzirom da postoje različita shvatanja po istom u krivičnoprocesnoj teoriji, što doprinosi da postoje razlike i u samoj praktičnoj primeni rezultata veštačenja. Mišljenja smo da je ovo pitanje moguće rešiti na dva načina, zavisno od toga kako se shvati sam pojam veštačenja i iskaz veštaka kao rezultat veštačenja. Naime, ako se pojam veštačenja i iskaza veštaka shvati u tradicionalnom smislu, tj, u užem smislu kada veštak na osnovu sopstvenog istraživanja po pravilima nauke — lege artis daje nalaz i mišljenje kojim se utvrđuju činjenice u pravom smislu koje se odnose na određenu krivičnu stvar, u tom slučaju će biti nužno da se pored veštaka zakonski normira i delatnost specijaliste odnosno stručnjaka kao učesnika krivičnog postupka. Na ovaj način predviđena delatnost specijaliste bila bi usmerena u pravcu pružanja pomoći organu krivičnog postupka prilikom izvođenja pojedinih krivičnoprocesnih radnji. Tako naprimer, ovakva pomoć specijaliste bila bi korisna kod ispitivanja okrivljenog, saslušanja svedoka, a naročito kod izvođenja uviđaja, kojom prilikom bi naročito došla do izražaja pomoć kriminalističkog tehničara, stručnjaka iz oblasti sudske medicine, tehnike, knjigovodstva i sl. Isto tako specijalista bi mogao da pomogne organu krivičnog postupka u pogledu potrebe i celishodnosti određivanja veštačenja s obzirom na uspeh rezultata veštačenja, što je u zavisnosti od razvijenosti dotične grane nauke ili tehnike. Na ovaj način zakonodavac bi regulišući posebno procesni položaj specijaliste odnosno stručnjaka u krivičnom postupku, morao da precizira i njegov delokrug rada kako bi se isti razlikovao od veštaka. Ovakav način regulisanja položaja specijaliste u krivičnom postupku predviđa sovjetsko krivičnoprocesno zakonodavstvo. Tako naprimer, u članu 133¹ UPK RSFSR izričito je predviđen specijalista kao poseban učesnik krivičnog postupka i detaljnije je određen njegov procesni položaj. Slična je situacija i sa većinom teoretičara Sovjetskog Saveza, koji polazeći od navedene zakonske odredbe detaljno i opširno objašnjavaju potrebu za postojanjem poseb-

³⁾ Ovakvo mišljenje zastupa dr Vladimir Vodinelić u nekoliko svojih napisa kao što su: Priroda kriminalističke identifikacione ekspertize i njezino određivanje, *Pravni život*, br. 3/70. Neki osnovni praktični i teoretski problemi kriminalističkih ekspertiza, *Pravni život*, br. 11/72. god. U ovim napisima on predlaže da se u čl. 222. st. 2. izvrši izmena u smislu da se uviđaj može obaviti uz sudelovanje stručnjaka odnosno specijaliste.

⁴⁾ Ovo shvatanje zastupa dr Vladimir Bayer, udžbenik II, op. cit. str. 175 i dalje, i drugi.

nog stručnog lica u krivičnom postupku, koje će pružati određenu stručnu pomoć organu krivičnog postupka kod izvođenja pojedinih istražnih radnji dokaznog karaktera.⁵⁾

Međutim, ako se pojam veštačenja iskaza veštaka shvati u širem smislu, u tom slučaju nije nužno postojanje posebnog stručnog lica — specijaliste pored veštaka u krivičnom postupku. No i u ovoj situaciji naš zakonodavac bi bio prinuđen da izvrši određene izmene i dopune u zakonskom regulisanju procesnog položaja veštaka, naročito u pogledu njegovog delokruga delatnosti. Ovo je potrebno zbog toga što je u sada važećem Zakoniku o krivičnom postupku regulisana uglavnom delatnost veštaka u tradicionalnom smislu, čiji se rezultat ogleda u nalazu i mišljenju veštaka, do koga dolazi nakon određenog istraživanja predmeta veštačenja od strane veštaka. Prema tome, ako zakonodavac ne predvidi učešće specijaliste u krivičnom postupku, koji bi pružao pomoć organu krivičnog postupka u izvođenju pojedinih krivičnoprocesnih radnji, on mora da delatnost veštaka u krivičnom postupku reguliše tako kako bi obuhvatio i delatnost stručnjaka odnosno specijaliste, tj. sve one vidove pomoći organu krivičnog postupka, koje ovaj pruža u krivičnom postupku nekih zemalja (npr. SSSR). Imajući u vidu činjenicu da je procesna forma pružanja pomoći od strane veštaka organu krivičnog postupka kod izvođenja nekih krivičnoprocesnih radnji dokaznog karaktera mnogo jednostavnija od procesne forme veštačenja u tradicionalnom smislu, zakonodavac bi morao u budućoj reformi da vodi računa o tome i da na taj način omogućiti nesmetan rad veštaka na ovom planu, s obzirom da postojeće odredbe ZKP to ne omogućavaju.

Prema tome, zakonodavac može da bira način regulisanja problematike koja se odnosi na delatnost specijaliste kao eventualnog učesnika u krivičnom postupku. U suštini i jedan i drugi način su na neki način prihvatljivi, zavisno od toga da li se veštačenje shvata u užem tradicionalnom smislu, ili pak šire. Međutim, bilo koji način regulisanja da izabere, zakonodavac nužno mora da vrši izmene i dopune u sada važećem ZKP-u, jer postojeće stanje može i te kako da utiče na primenu ovih odredaba Zakonika u praktičnom radu veštaka, a naročito na zakonitost rada veštaka, s obzirom da ova pitanja nisu regulisana u navedenom Zakoniku. Smatramo da je ipak prihvatljivije rešenje po kome bi se samo proširila delatnost veštaka u krivičnom postupku i na taj način obuhvatili i drugi vidovi pomoći organu krivičnog postupka od strane veštaka, jer je razlika između veštaka i stručnjaka odnosno specijaliste samo procesne prirode, dok u stručnom pogledu ne postoji skoro nikakva razlika, a takođe ni u prirodi njihove stručne delatnosti. Naime, u procesnom smislu postoji razlika u pogledu angažovanja ovih stručnih lica, a naročito u pogledu fiksiranja rezultata

⁵⁾ Tako naprimer o potrebi angažovanja specijaliste u krivičnom postupku naročito su pisali Petruhin I. L. »Ekspertiza kak sredstvo dokazivanja v sovet-skom ugovnom processe, Moskva, 1964. god. str. 63 i dalje; Strogovič M. S. »Kurs sovet-skogo ugovnogo processa, tom II, Moskva, 1970 god. str. 139, 140; Kolmakov V. P. »Sledstvenij osmotr«, Moskva, 1969 god. str. 38—40; Paliašvili A. Ja. »Procesualjnoe položenie specijalista v ugovnom processe«, Sov. Just. br. 5/64 str. 15—17 i dr.

delatnosti istih u krivičnom postupku. Tako naprimer, dok se veštak imenuje od strane organa krivičnog postupka posebnom naredbom i rezultat njegove delatnosti se fiksira u posebnom izveštaju, odnosno zapisniku o saslušanju veštaka, dotle se stručnjak angažuje bez formalne odluke i rezultat njegove delatnosti se fiksira u zapisniku zajedno sa rezultatom izvedene istražne radnje. Sve ove okolnosti govore u prilog stava da se u krivičnom postupku stručna laca angažuju samo kao veštaci, s tim da se zakonom proširi njihova delatnost, kako bi se obuhvatili svi vidovi pružanja stručne pomoći organu krivičnog postupka.

III. Zakonodavac je u Zakoniku o krivičnom postupku, polazeći od predmeta veštačenja, predvideo neke posebne slučajeve veštačenja, tj. predvideo je da se neke sporne činjenice utvrđuju primenom posebnog stručnog znanja odgovarajuće grane nauke, tehnike ili zanata. Ove posebne slučajeve veštačenja zakonodavac je taksativno nabrojao u okviru propisa kojima je regulisana oblast veštačenja. Tako naprimer članom 231 ZKP predviđen je pregled i obdukcija leša, članom 236 veštačenje telesnih povreda, članom 237 veštačenje duševnog stanja okrivljenog, članom 238 telesni pregled okrivljenog i drugih lica i članom 239 veštačenja poslovnih knjiga.

Ovakvo taksativno nabrojani posebni slučajevi veštačenja od strane zakonodavstva, doveli su do polemike i do postojanja različitih stavova kako među teoretičarima tako i među pravnicima zaposlenim u pravosuđu. Do polemike i različitih stavova došlo je najpre po pitanju samog motiva i cilja ovakvog taksativnog nabrojanja od strane zakonodavca. Naime, pitanje se postavlja o tome kako treba shvatiti ove taksativno nabrojane slučajeve veštačenja, tj. da li su u pitanju slučajevi obaveznog veštačenja, ili su pak ovi slučajevi nabrojani zbog toga što se isti najčešće pojavljuju u praksi. Na ovo pitanje daju se različiti odgovori kako od strane teoretičara, tako i od strane pravnika praktičara. Međutim, ovi različiti odgovori ipak se mogu svesti na dva osnovna shvatanja. Prema jednom shvatajnu zakonodavac je u navedenim odredbama ZKP predvideo i taksativno nabrojao uglavnom obavezne slučajeve veštačenja, te je u vezi sa takvim stavom organ krivičnog postupka dužan da odredi veštačenje i da imenuje veštaka odgovarajuće stručnosti, kada se radi o spornim činjenicama i okolnostima ove vrste. Konkretnije rečeno, sporne činjenice iz ove oblasti organ krivičnog postupka mora jedino i u prvom redu da utvrđuje putem veštačenja primenom odgovarajućeg stručnog znanja ili umenja. Među ovim teoretičarima ima i takvih koji smatraju da svi taksativno nabrojani slučajevi veštačenja nisu i obavezni slučajevi veštačenja već samo neki od njih, kao što su pregled i obdukcija leša, veštačenje telesnih povreda i veštačenje duševnog stanja okrivljenog. Naime, ovi teoretičari smatraju da se u ovim slučajevima sporne činjenice moraju utvrđivati putem veštačenja, jer bi utvrđivanje ovih spornih činjenica na drugi način i drugim dokaznim sredstvima na današnjem stupnju razvoja nauke, značilo istražni diletantizam.⁶⁾

⁶⁾ Bayer V, udžbenik I, op. cit. str. 186.

Pobornici drugog shvatanja suštine i prirode taksativno nabrojanih slučajeva veštačenja smatraju da je zakonodavac prilikom normiranja navedenih slučajeva veštačenja pošao od činjenice da se isti najčešće pojavljuju u praksi, te da ih je zakonodavac nabrojao primera radi, jer su veštačenja toliko raznovrsna koliko i sama stručna znanja, tako da se ni u kom slučaju ne mogu nabrojati. Naime, ovi teoretičari smatraju da su naučna i tehnička znanja i dostignuća neiscrpna, mnogobrojna i raznovrsna, te da se zbog toga njihova primena u otkrivanju i utvrđivanju spornih činjenica radi rasvetljenja i rešenja krivične stvari ne može zakonom ograničiti taksativnim nabrojanjem slučajeva veštačenja.⁷⁾ Na ovaj način bi se, prema njihovom shvatanju, omogućio prodor novih stručnih znanja iz drugih oblasti nauke i tehnike, što svakako nije bila intencija zakonodavca prilikom normiranja navedenih slučajeva veštačenja. Prema tome, iz argumentacije shvatanja ovih teoretičara može se zaključiti da taksativno nabrojani slučajevi nisu obavezni slučajevi veštačenja i da shodno tome sud nije obavezan da sporne činjenice iz ove oblasti otkriva i utvrđuje primenom stručnog znanja odgovarajuće grane nauke i tehnike, već iste može utvrđivati i drugim dokaznim sredstvima, pa čak i sopstvenim mišljenjem suprotnim od nalaza i mišljenja veštaka.⁸⁾

Kao što se vidi postoje različita shvatanja o suštini i prirodi taksativno nabrojanih slučajeva veštačenja u navedenim odredbama ZKP. Ova različita teoretska shvatanja imaju određeni uticaj na primenu ovih slučajeva u sudskoj praksi, tako da postoje različita tumačenja navedenih odredaba ZKP, što dovodi do nejednake primene od strane organa krivičnog postupka, naročito u pogledu obaveznosti utvrđivanja spornih činjenica iz ove oblasti. Smatramo da je do ovakve situacije dobrim delom došlo i zbog toga što u našem zakonodavstvu uopšte, pa i krivičnoprocesnom ne postoje motivi za određena zakonodavna rešenja na osnovu kojih bi se moglo videti čime se zakonodavac rukovodio prilikom zauzimanja određenog stava u regulisanju pojedinih osnovnih pitanja. Isto tako kod normiranja navedenih slučajeva veštačenja zakonodavac nije bio dovoljno decidan i jasan, tako da se dosta teško na osnovu tumačenja ovih propisa može utvrditi o kakvim se slučajevima veštačenja radi.

Imajući u vidu napred izložena različita shvatanja po ovom pitanju, kako u krivičnoprocesnoj teoriji, tako i u sudskoj praksi, što je dovelo do nejedinstvene primene ovih propisa, smatramo da bi u budućoj reformi krivičnoprocesnog zakonodavstva trebalo i pitanje slučajeva veštačenja na osnovu predmeta veštačenja preciznije i jasnije regulisati, tako da se eventualno razgraniče i slučajevi obaveznog veštačenja. Naime, imajući u vidu nagli razvoj nauke i tehnike, kao i perspektivu sve veće primene naučnih i tehničkih dostignuća za otkrivanje i utvrđivanje spornih činjenica, kao i činjenicu da se zakonski

7) Ovo shvatanje zastupaju Dr Tihomir Vasiljević: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Beograd, 1971, str. 340; Dr Dragoljub Dimitrijević: Krivično procesno pravo, Beograd, 1971, str. 184; Dr Branko Petrić: Priručnik za praktičnu primenu Zakonika o krivičnom postupku, Beograd, 1968 god. str. 206. i dr.

8) Vasiljević T. udžbenik, op. cit. str. 338.

propisi ne mogu menjati tako često, zakonodavac bi trebalo elastičnim normama da predvidi samo opšte uslove primene stručnog znanja u krivičnom postupku. Isto tako, trebalo bi predvideti koje se sporne činjenice moraju utvrđivati putem veštačenja, s tim da se vodi računa o tome da se ni u kom slučaju ne spreči prodor sve novijih naučnih i tehničkih dostignuća u krivični postupak i njihova sve veća primena u cilju što uspešnijeg rasvetljenja i rešenja krivične stvari. U ovom smislu mora se naročito voditi računa o intenciji torije i prakse, kao i zakonodavca u pogledu primene stručnog znanja radi ispitivanja ličnosti okrivljenog u toku krivičnog postupka, kako bi mogla da se primeni što adekvatnija krivična sankcija i samim tim postigla što uspešnija resocijalizacija.

IV. Sledeće pitanje koje treba da bude vredno pažnje u budućoj reformi krivičnog procesnog zakonodavstva odnosi se na samo određivanje veštačenja i imenovanje veštaka. Naime, u našem sada važećem Zakoniku o krivičnom postupku predviđeno je da će se po pravilu pozvati jedan veštak, a dva ili više kad je veštačenje teško i složeno. Takođe je predviđeno da se veštačenje može poveriti stručnoj odnosno posebnoj ustanovi (čl. 223 st. 2, 3 i 4).

Imajući u vidu već istaknutu činjenicu naglog razvoja nauke i tehnike i u vezi sa tim potrebu za sve većim korišćenjem najnovijih naučnih i tehničkih dostignuća u krivičnom postupku za otkrivanje i utvrđivanje sve većeg broja spornih činjenica, kao i činjenicu oslozavanja krivične stvari, čini nam se da je ovakav redosled imenovanja veštaka u najmanju ruku prevaziđen. Naime, složenost krivične stvari, a samim tim i složenost spornih činjenica i sve veća brojnost istih, nužno zahteva angažovanje većeg broja stručnih lica u toku samog sprovođenja veštačenja. Zbog toga se sasvim opravdano u krivično-procesnoj teoriji smatra da se najnovija naučna i tehnička dostignuća mogu uspešno primenjivati u krivičnom postupku angažovanjem većeg broja stručnih lica zaposlenih u stručnim i specijalizovanim ustanovama.⁹⁾ Ovakav stav teoretičara donekle je potvrđen i u sudskoj praksi samim tim što se sve veći broj veštačenja poverava stručnim licima zaposlenim u stručnim i specijalizovanim ustanovama. Ovakva praksa poznata je naročito u Sovjetskom Savezu, gde je imenovanje stručnih lica za veštaka koja nisu zaposlena u navedenim ustanovama izuzetak.¹⁰⁾ To znači da se veštačenja u ovoj zemlji po pravilu poveravaju stručnjacima zaposlenim u stručnim i posebnim ustanovama, kojom prilikom ove stručnjake imenuju za veštake rukovodioci navedenih ustanova. Isto tako, samo istraživanje predmeta veštačenja preduzima se od strane ekipe stručnjaka koji poseduju istovrsno stručno znanje ili pak znanje iz različitih grana nauke i tehnike.

Prema tome, na osnovu svega izloženog smatramo da bi trebalo da dođe do izmene i u pogledu redosleda određivanja veštaka od strane organa krivičnog postupka. Naime, imajući u vidu stav krivično-

⁹⁾ Sličan stav po ovom pitanju zauzet je od strane učesnika Simpozijuma o »Sudskim veštačenjima«, koji je održan 17 i 18 novembra 1972 god. u Beogradu.

¹⁰⁾ Vidi o tome Čeljcov M. A. — Čeljcova N. V. »Provedenie ekspertizi v sovetskoe ugovnom processe, Moskva, 1954 god. i dr.

procesne teorije i izmenjene okolnosti koje se manifestuju u praktičnom sprovođenju veštačenja, smatramo da bi bilo nužno da se izvrše određene izmene u samom članu 223 ZKP. Konkretnije rečeno, zakonodavac bi trebalo da izmeni navedeni član tako da se veštačenja u prvom redu poveravaju stručnim i posebnim ustanovama, a izuzetno stalnim sudskim veštacima, odnosno veštacima biranim za konkretan slučaj. Međutim za realizaciju ove zakonske izmene biće potrebno da se stvore i povoljni realni uslovi putem osnivanja posebnih stručnih ustanova za pojedine vrste veštačenja i da se kako novostvorene tako i postojeće ustanove tehnički bolje opreme i kadrovski ojačaju. Ovo će biti nužno ako se želi da se poboljša kvalitet veštačenja i samim tim da se postigne što bolji uspeh na planu otkrivanja i utvrđivanja spornih činjenica primenom posebnog stručnog znanja od strane veštaka.

U vezi sa određivanjem veštačenja i imenovanjem veštaka smatramo da je potrebno da se od strane zakonodavca predvidi osnovna sadržina odluke kojom se određuje veštačenje i imenuje stručno lice za veštaka, s obzirom da u sadašnjem Zakoniku nije predviđena nikakva sadržina ove odluke, već se u čl. 223 st. 1: ZKP samo predviđa da veštaka određuje pismenom naredbom organ pred kojim se vodi postupak. Imajući u vidu važnost veštačenja, a naročito važnost procesne forme sprovođenja istog, smatramo da bi zakonodavac trebalo da predvidi da se veštačenje određuje i veštak, odnosno veštaci imenuju pismenim rešenjem i da u opštim crtama predvidi sadržinu takve odluke. Na ovaj način bi se donekle izmenilo sadašnje stanje sudske prakse, u kojoj ima dosta propusta i nedostataka u ovom pogledu. Naime, u sudskoj praksi je zapaženo da je sadržina naredbe kojom se određuje veštačenje i imenuje određeno stručno lice za veštaka po pravilu kratka, tako da ne sadrži ni najosnovnije podatke u vezi sa predmetom veštačenja i zadacima veštaka, a ima dosta slučajeva da se ne donosi nikakva naredba u pismenoj formi.¹¹⁾ Smatramo da bi ovakvih nedostataka i propusta u pogledu forme imenovanja veštaka bilo mnogo manje, ako bi zakonodavac predvideo osnovne elemente ove odluke i to u formi rešenja. Isto tako, sigurno je da bi i rešenje ovog pitanja doprinelo boljem radu veštaka i kvalitetnijim rezultatima veštačenja.

V. U teoriji krivičnog procesnog prava dosta polemike izaziva i pitanje određivanja delokruga rada veštaka i samim tim utvrđivanja njegove nadležnosti, kao i pitanje odnosa suda prema nalazu i mišljenju veštaka kao posebnom izvoru saznanja činjenica u krivičnom postupku. Ova nerešena sporna pitanja u teoriji imaju određeni uticaj na primenu ovog dokaznog sredstva u krivičnom postupku. Tako naprimmer, vrlo često se dešava da je sudija u nedoumici da li je nužno odnosno potrebno određivanje veštačenja za otkrivanje i utvrđivanje neke sporne činjenice, jer nije sigurna da li utvrđivanje te činjenice spada u delokrug rada veštaka. Isto tako, postojanje različitih stavova

¹¹⁾ Ovakve nedostatke i propuste u pogledu sadržine naredbe o određivanju veštačenja i imenovanju veštaka otkrili smo putem sopstvenog istraživanja koje smo sproveli u Okružnom sudu u Nišu u periodu od 1966—1969 godine.

va među teoretičarima u pogledu stava suda prema rezultatu veštačenja, imaju određeni uticaj na sudiju, naročito u slučaju kada ima dva ili više različitih nalaza i mišljenja veštaka u pogledu postojanja ili nepostojanja određene sporne činjenice. Naime, poznato je da sud ceni sve dokaze slobodno, tj. utvrđuje njihovu vrednost na osnovu svog slobodnog sudijskog uverenja. Međutim, postavlja se pitanje kako će sudija postupiti u slučaju kada ga nijedno od više nalaza i mišljenja ne zadovolji, tj. kakav će stav zauzeti prema spornoj činjenici. Smatramo da se, najkraće rečeno, može prihvatiti stav onih teoretičara koji tvrde da u ovakvoj situaciji sudija mora činjenice koje ostanu nedokazane ili sumnjive i nakon više ponovljenih veštačenja smatrati nepostojećim i primenom principa in dubio pro reo pripisati ih u korist okrivljenog.¹²⁾ Tako naprimer, ako se radi o veštačenju duševnog stanja okrivljenog, pa sud ne usvoji ni jedno od nalaza i mišljenja veštaka u pogledu uračunljivosti okrivljenog u vreme izvršenja krivičnog dela, jer ga ni jedno od mišljenja veštaka dovoljno ne ubeđuje, u tom slučaju će sud primenom principa in dubio pro reo smatrati okrivljenog neuračunljivim, pošto je to povoljnije za okrivljenog.

Mada su ovo u prvom redu teoretska pitanja, ipak smatramo da i zakonodavac može mnogo učiniti na zauzimanju pravilnog stava prilikom praktične primene ovih zakonskih propisa. Naime, zakonodavac bi mogao ovome doprineti svojom preciznijom formulacijom samog predmeta veštačenja, jer bi na taj način jasnije odredio delokrug rada veštaka, čime bi se mnogo lakše utvrdile granice nadležnosti između organa krivičnog postupka i veštaka. Prilikom određivanja predmeta veštačenja, mišljenja smo da bi zakonodavac trebalo da poče od osnovne postavke prema kojoj predmet veštačenja mogu biti samo činjenice i činjenična pitanja i to one za čije je utvrđivanje potrebna odnosno nužna primena posebnog stručnog znanja i umenja. Isto tako, trebalo bi predvideti da se utvrđivanje pojedinih činjenica i rešavanje spornih pitanja može vršiti samo putem veštačenja, te da se ove činjenice ako se ne mogu utvrditi primenom posebnog stručnog znanja, smatraju nedokazanim i kao takve primenom principa in dubio pro reo pripišu u korist okrivljenog.

VI. Najzad, polazeći od sve većeg značaja i vrednosti veštačenja za rasvetljenje i rešenje krivične stvari, u poslednje vreme je sve više aktuelno pitanje izgradnje posebnog jedinstvenog kodeksa etike za sve vrste veštačenja i za sva stručna lica koja se u pravosuđu uopšte, a naročito u krivičnom postupku pojavljuju kao veštaci.¹³⁾ Smatra se da je ovo potrebno učiniti zbog toga što bi se i na ovaj način doprinelo da ovo dokazno sredstvo bude što kvalitetnije. Naime, ovim putem bi se regulisao sam proces istraživanja veštaka, koje on izvodi

¹²⁾ Ovakav stav zastupa dr Mladen Grubiša, koji je izložio u radovima: »Utvrđivanje uračunljivosti u krivičnom postupku«, *Odvjetnik*, br. 6/63 i »Slobodno sudačko uvjerenje, princip in dubio pro reo i mišljenje veštaka«, *Naša zakonitost*, br. 10, 11 i 12/64. Sličan stav po ovom pitanju zauzima i dr Vladimir Bayer, *Udžbenik II*, op. cit. str. 204.

¹³⁾ Vidi o tome opširnije dr Janez Milčinski: *Neka etička pitanja u vezi sa sudsko-medicinskim veštačenjem*. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, broj 2/67, str. 193.

po pravilima one grane nauke ili tehnike čiji je predstavnik. Tako bi se procesna forma veštačenja koja je regulisana procesnim pravilima od strane zakonodavca upotpunila etičkim pravilima koja bi važila za veštaka u procesu samog naučnog odnosno stručnog istraživanja — lege artis.

Mada stvaranje posebnog kodeksa etike veštaka i veštačenja ne spada u domen krivičnoprocesnog zakonodavstva, ipak smatramo da su opravdani ovakvi zahtevi i da bi nadležni organi mogli da preduzmu određene korake u ovom pravcu.

* * *

Sigurno je da napred nabrojana pitanja nisu i sva pitanja koja bi trebalo regulisati budućom reformom krivičnoprocesnog zakonodavstva iz oblasti veštačenja. Međutim, i nabrojana pitanja, dovoljno rečito govore o potrebi reforme propisa iz oblasti veštačenja, kako bi ova procesna radnja organa krivičnog postupka i posebne delatnosti veštaka dobila određeno mesto među ostalim procesnim radnjama i delatnostima drugih učesnika u krivičnom postupku.

QUELQUES QUESTIONS CONCERNANT LA REGLEMENTATION DE L'EXPERTISE DANS LA PROCEDURE PENALE

(Résumé)

Dans cet article l'auteur d'abord souligne la nécessité de réforme des règlements concernant le domaine de l'expertise, vue l'importance de plus en plus grande de l'expertise et des dépositions d'experts comme résultats d'expertises pour l'éclaircissement et la solution des problèmes criminales. C'est le résultat de la complexité croissante des problèmes criminels et du nombre plus élevé de faits contestables pour la détermination desquelles on a besoin des connaissances et d'adresse d'experts. Tenant compte de tous ces faits, l'auteur constate que la réglementation de l'expertise dans le Code de Procédure Pénale existant est dépassée et représente un frein pour l'introduction d'accomplissements scientifiques et techniques les plus récents dans la procédure pénale.

Après ces constatations générales, l'auteur traite d'une façon plus détaillée des questions spécifiques qui doivent être traitées tout spécialement dans la réforme future de la législation de procédure pénale. Ainsi, par exemple, l'auteur traite la question de la réglementation de l'expertise comme activité d'enquête de l'organe de procédure pénale et comme activité spéciale de l'expert, et il souligne la nécessité de réglementation autonome de cette activité et relation avec la descente de justice comme activité différente de l'enquête. Il propose que le domaine de l'expertise soit réglementée dans un chapitre spécial, intitulé «La déposition de l'expert» qui se trouverait après le chapitre concernant l'interrogatoire de l'inculpé, vue l'importance que ce domaine a maintenant et l'importance qu'elle aurait de lege ferenda.

La seconde question à laquelle l'auteur a consacré une attention spéciale concerne l'introduction éventuelle d'une personne de plus dans la procédure pénale, le spécialiste. Vue qu'entre ces deux personnes il y existe une différence seulement du point de vue de la procédure, tandis qu'il n'y a pas de différence de point de vue de connaissances, l'auteur propose que le législateur elargisse les activités de l'expert et de telle façon embrasse tous les aspects d'assistance

d'experts aux organes de procédure pénale, afin d'éliminer le besoin d'introduction d'un expert de plus.

En plus, en étudiant la question de la nature des cas d'expertise, énumérés taxativement dans la LPP, l'auteur est d'opinion que l'activité spécialiste de l'expert dans la procédure pénale devrait être réglée par des normatifs élastiques afin de pouvoir utiliser les accomplissements scientifiques et techniques contemporains dans la procédure pénale.

Finalement, l'auteur traite d'autres questions, comme par exemple la question l'ordre de nomination d'experts et de leur nombre, ensuite la question de la détermination de l'envergure des activités de l'expert et la question qui s'ensuit de la délimitation des compétences entre l'organe de procédure pénale et l'expert ainsi que la question de la formation d'un Code Éthique d'Experts. L'auteur découvre des défauts dans la réglementation de ces questions et propose des modifications et suppléments dans la LPP existente. Il s'associe aux propositions des théoriciens d'élaborer un code, éthique d'experts.